

УДК 595. 7 (477.61)

РАРИТЕТНІ ВИДИ КОМАХ М. ЛУГАНСЬКА ТА ЙОГО ОКОЛИЦЬ

Сергій ГЛОТОВ

Раритетні види комах м. Луганська та його околиць. — С. Готов. — Наведено нові данні про знахідки видів, що особливо охороняються та занесені до Червоної книги України, до конвенції про охорону дикої флори та фауни та природних середовищ існування в Європі, до Європейського Червоного списку тварин та рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі. Усього на території м. Луганська та його околиць відмічено 23 види комах цієї категорії.

Ключові слова: комах, види, що охороняються, Червона книга України, Європейський Червоний список, м. Луганськ, Східна Україна.

Адреса: кв. Мирний 15/73, м. Луганськ, 91015, Україна. E-mail: Serg_entomologik@rambler.ru.

Rare insect species of Luhansk city and its vicinities. — S. Glotov. — New data on insect species under special protection found. All are enrolled in the Red Book of Ukraine and European Red List. Totally 23 insect species of this category were found in the protected area. In the article there are results of registration of rare and disappearing insects of the following species: *Saga pedo*, *Anax imperator*, *Lucanus cervus*, *Dorcadion equestre*, *Papilio machaon*, *Iphiclidides podalirius*, *Zerynthia polyxena*, *Parnassius mnemosyne*, *Hamearis lucina*, *Hipparchia statilinus*, *Esperarge climene*, *Polyommatus daphnis*, *Neolycaena rhyminus*, *Acherontia atropos*, *Hemaris tityus*, *Hemaris croatica*, *Sphingonaepiopsis gorgoniades*, *Catocala fraxini*, *Catocala sponsa*, *Callimorpha quadripunctaria*, *Scolia maculate*, *Xylocopa valga*, *Xylocopa violaceae*.

Key words: insects, species under protection, Red Book of Ukraine, European Red List, Town Lugansk, Eastern Ukraine.

Address: Myrnyj Quarter 15/73, Lugansk, 91015, Ukraine. E-mail: Serg_entomologik@rambler.ru.

Вступ

Охорона природи, в тому числі рослинного та тваринного світу є однією з найважливіших задач людства. В останній час площі природних екосистем, що не зазнають впливу людини значно зменшуються, зменшується фауна ряду природних регіонів і значно скорочується чисельність багатьох видів комах, а частина з них зовсім зникає з обличчя планети. У зв'язку зі збільшенням антропогенного впливу на природні ландшафти регіону відбувається погіршення стану популяцій багатьох видів комах і, в першу чергу, видів, що підлягають особливій охороні.

Метою досліджень стало встановлення видового складу комах, що відносяться до раритетної групи, в різних ярах та балках, заплавах річок, скверах і парках, а також в штучних насадженнях, які створюють зелене кільце навколо м. Луганська та його околиць.

Матеріали та методики

Матеріал, який став основою для даної публікації, зібрано під час польових досліджень ентомофауни протягом 1999–2004 рр. При цьому були використанні загальновідомі методи збору ентомологічного матеріалу: косіння сачком по рослинності, використання пасток Барбера, ловчих кана-

вок, ручний збір комах, лов на світло, візуальне спостереження, а також знахідки мертвих комах. В таблицях використано такі позначення: “*” – вид, занесений до Європейського червоного списку; “+” вид зустрічається; “–” вид не зустрічається. Назви таксонів подано за [9]

Фізико-географічна характеристика району

У фізико-географічному плані м. Луганськ розташоване в південно-східній частині Луганської області. Через місто протікають декілька річок, і нами обстежено заплавні частини двох з них: р. Луганка та її притоки р. Вільховка. Слід зазначити, що ми досліджували лише ту частину заплави річок, які знаходяться не тільки в самому місті, але і в його околицях [6].

Іншими об'єктами стали балки та яри, що розташовані як в самому Луганську, так і в його околицях. Стационарні дослідження проводили в балках: Калмицький яр, Клімушанська, Крутенька, Машенський яр, Плоский яр, Розсипна, Сучий яр. У геоморфологічному відношенні територія, до якої належать вищезазначені об'єкти приурочена до Донецького Кряжу. Територія балок представлена степовими схилами з кутом нахилу 30–50° та перепадом висот до 40 м.

Таблиця 1. Видовий склад комах, занесених до Червоної книги України, виявлених у заплавах річок на території Луганська та його околиць

Вид	Заплава р. Луганка	Заплава р. Ольховка
<i>Anax imperator</i> (Leach, 1815)	+	+
<i>Dorcadion equestre</i> (Laxmann, 1770)	–	+
<i>Papilio machaon</i> (Linnaeus, 1758)	+	+
<i>Iphiclides podalirius</i> (Linnaeus, 1758)	+	+
<i>Zerynthia polyxena</i> (Denis et Schiffmuller, 1775)*	+	–
<i>Scolia maculate</i> (Drury, 1773)	+	–
<i>Xylocopa valga</i> (Gerstaecker, 1872)	+	+
Разом	6	5

Усі балки з сильно розвинутою ерозійно-овражною системою. В основі схилів балок ґрунти представлені слабо гумусними чорноземами, інша територія – карбонатними ґрунтами.

Дномбалок Клімушанська, Машенський яр, Розсипна, Сучий яр протікають невеличкі річки та пересихають струмки. Схили балок відкриті степовою рослинністю, подекуди зустрічаються невеликі ділянки байрачного лісу та штучні насадження кленів, акацій, ясеня. На жаль, за рахунок близького розташування жилих районів міста Луганська, всі балки різною мірою піддаються значному антропогенному тиску (випас кіз та овець,

збір рослин на букети, місця відпочинку місцевих мешканців, сміттєзвалища).

Наступними об'єктами досліджень стали сквери і парки відпочинку, а також пам'ятки садово-паркового мистецтва, у тому числі сквер 30-річчя ВЛКСМ, парк Дружба, парк “Сад 1-го травня”, парк ім. М. Горького, пам'ятка садово-паркового мистецтва урочище “Гостра могила”.

Усі ці об'єкти розташовані в межі м. Луганська, всі вони знаходяться під великим антропогенним навантаженням з боку металургійних підприємств, розташованих, як в місті, так і в околицях. Разом з цим фактором, тут має місце велике рекреаційне використання та високе забруднення ґрунтів, що сукупно веде до суттєвої трансформації природної флори.

Результати досліджень

В результаті проведених досліджень нами отримано дані про видовий склад та розподіл за біотопами видів комах, що підлягають особливій охороні. Результати досліджень заплавлених частин річок узагальнено в табл. 1.

Загалом в заплавах обох річок зустрічаються 7 видів комах, занесених до Червоної книги України, з яких один вид (*Z. polyxena*) занесено до Європейського червоного списку [9]. Видовий склад і розподіл видів комах по різних балках показано в табл. 2.

Таблиця 2. Видовий склад комах занесених до Червоної книги України ярів та балок м. Луганська та його околиць

Вид	Калмицький яр	Клімушанська балка	Крутецька балка	Машенський яр	Плоский яр	Розсипна балка	Сучий яр
<i>Saga pedo</i> (Pallas, 1771) *	+	+	–	–	+	+	+
<i>Anax imperator</i> (Leach, 1815)	+	+	–	–	+	+	+
<i>Lucanus cervus</i> (Linnaeus, 1758)	+	–	–	–	+	–	+
<i>Dorcadion equestre</i> (Laxmann, 1770)	+	+	+	+	+	+	+
<i>Papilio machaon</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+	+	+	+	+
<i>Iphiclides podalirius</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+	+	+	+	+
<i>Zerynthia polyxena</i> (Denis et Schiffmuller, 1775)*	+	–	–	–	–	–	+
<i>Parnassius mnemosyne</i> (Linnaeus, 1758) *	+	–	–	–	–	–	–
<i>Hamearis lucina</i> (Linnaeus, 1758)	+	–	–	–	–	–	–
<i>Hipparchia statilinus</i> (Hufnagel, 1766)	+	–	–	–	–	–	–
<i>Esperarge climene</i> (Esper, 1783)	+	–	–	–	–	–	–
<i>Polyommatus daphnis</i> (Denis et Schiffmuller, 1775)	+	+	–	+	+	–	–
<i>Neolycaena rhymnus</i> (Eversmann, 1832)	+	–	–	–	–	–	–
<i>Acherontia atropos</i> (Linnaeus, 1758)	+	–	–	–	–	–	–
<i>Hemaris tityus</i> (Linnaeus, 1758)	+	–	–	–	–	–	–
<i>Hemaris croatica</i> (Esper, 1779)	+	–	–	–	–	–	–
<i>Sphingonaepiopsis gorgoniades</i> (Hubner, 1819)	+	–	–	–	–	–	–
<i>Catocala fraxini</i> (Linnaeus, 1758)	+	–	–	–	–	–	–
<i>Catocala sponsa</i> (Linnaeus, 1767)	+	–	–	–	+	–	–
<i>Callimorpha quadripunctaria</i> (Poda, 1761)	+	–	+	–	+	–	–
<i>Scolia maculata</i> (Drury, 1773)	+	+	+	+	+	+	+
<i>Xylocopa valga</i> (Gerstaecker, 1872)	+	+	+	+	+	–	–
<i>Xylocopa violaceae</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+	+	+	–	–
Разом	23	9	7	8	12	6	8

Таблиця 3. Видовий склад комах, занесених до Червоної книги України, в скверах і парках Луганська і його околиць

Вид	сквер 30-річчя ВЛКСМ	парк “Дружба”	парк “Сад 1-го травня”	парк імені М. Горького	“Гостра могила”
<i>Anax imperator</i> (Leach, 1815)	–	–	+	+	+
<i>Lucanus cervus</i> (Linnaeus, 1758)	–	+	–	–	+
<i>Dorcadion equestre</i> (Laxmann, 1770)	–	–	–	+	+
<i>Papilio machaon</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+	+	+
<i>Iphiclides podalirius</i> (Linnaeus, 1758)	–	–	+	+	+
<i>Scolia maculate</i> (Drury, 1773)	–	–	–	–	+
Разом	1	2	3	4	6

Видовий склад комах скверів та парків міста наведено в таблиці 3. З отриманих результатів видно, що такі види, як *D. equestre*, *P. machaon*, *I. podalirius* зустрічаються майже на всіх територіях, на яких ми проводили дослідження. Цей факт свідчить про те, що ці види є найбільш пристосованими до існування на територіях, що зазнають впливу людини.

Такі види, як *P. mnemosyne*, *H. lucina*, *H. statilinus*, *E. climene*, *N. rhymnus*, *A. atropos*, *H. tityus*, *H. croatica*, *S. gorgoniades*, *C. fraxini*, зустрічаються лише на території балки „Калмицький яр”, де природні біоценози зазнають найменшого впливу людини порівняно з іншими дослідженими ділянками. Також це говорить про те, що ці види не здатні існувати на територіях, що зазнають великого антропогенного впливу.

Загалом в ярах і балках м. Луганська та його околиць зареєстровано 23 види комах, занесених до Червоної книги України [9], три види комах, занесених до Європейського червоного списку (*S. pedo*, *Z. polyxena*, *P. mnemosyne*) [9]. Найбільш рідкісні види комах зареєстровано в різних біотопах балки “Калмицький яр” (околиці кварталів Мирний, Зарічний і Ольховський), де зустрічається найбільша кількість видів комах раритетної групи. Кількість видів комах раритетної групи, що зареєстровані на території балки “Калмицький

яр”, значно менша за кількість раритетних видів комах, відомих для невеликого і подрібненого на три відділення Луганського природного заповідника, де зареєстровано 73 види [8]. Встановлені списки видів не є остаточними, але повною мірою можуть характеризувати все багатство та різноманітність комах раритетної групи для територій, які зазнають антропогенного впливу на природні ландшафти регіону.

Висновки

1) Яри та балки є місцем збереження найбільшої кількості рідкісних видів комах, що зустрічаються в межах м. Луганська.

2) Серед рідкісних видів суттєва частка належить степовим стенотопам, тобто видам степового фауністичного ядра, популяції яких і досі зберігаються на ділянках степової рослинності по ярах та балках на околицях м. Луганська.

3) Меншим видовим різноманіттям раритетної ентомофауни відрізняються заплавні ділянки річок, де проходять найбільші зміни і йде трансформація заплавної екосистем.

4) Найбіднішою є раритетна фауна скверів та парків міста, що пояснюється відсутністю умов для існування видів, незначною площею цих ділянок, надмірним антропогенним навантаженням.

Подяка. Дякую всім колегам, які допомагали у організації та проведенні ентомологічних досліджень на Луганщині, у їх числі О. В. Кондратенко та В. П. Фороцуку. Щиро дякую І. В. Загороднюку за ідею написання цієї статті та О. Ю. Мателешко за редагування тексту рукопису.

1. Глотов С., Лазарев И., Лазарев Д. Знахідки комах, занесених до Червоної книги України, в межах м. Луганська // Вестник зоологии. – 2004. – Том 38, № 5. – С. 90.
2. Глотов С. В., Ступищенко Г. О., Кондратенко О. В. Раритетні види комах квазіприродних екосистемах м. Луганськ // Наукова молодь: Збірник праць молодих вчених. – Луганськ, 2005. – С. 132–137.
3. Загороднюк І. В. (ред.). Безхребетні тварини України під охороною Бернської конвенції. – Київ, 1999. – 60 с. – (Серія “Каталог флори і фауни Бернської конвенції”, випуск IV).
4. Звіт про стан навколишнього середовища в Луганській області в 2002 р. – Луганськ, 2003. – 274 с.
5. Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних

середовищ існування в Європі (Берн, 1979 рік). – К., 1998. – 76 с.

6. Фисуненко О. П., Жадан В. Н. Природа Луганской области. – Луганськ, 1994. – 227 с.
7. Фороцук В. П. Особо охраняемые насекомые в Луганском природном заповеднике // VI з'їзд Українського ентомологічного товариства. Тези доповідей. — Біла Церква, 2003. — С. 133.
8. Фороцук В. П. Новые находки особо охраняемых насекомых в Луганском природном заповеднике // Труды украинского энтомологического общества. – № 16. – С. 161–163
9. Щербак М. М. (ред.). Червона книга України. Тваринний світ. – К.: Укр. енциклопедія, 1994. – 464 с.

Отримано: 9 червня 2005 р.

Прийнято до друку: 22 червня 2005 р.